

W niedzielę 28 lipca, dzień rozpoczął się od porannych modlitw. Następnie uczestnicy kongresu udali się do katedry w Ávila, gdzie uroczystie koncelebrovano Mszę Świątą. Kazanie wygłosił arcybiskup diecezji Ávila. Po Mszy w kilku grupach językowych odbyło się zwiedzanie katedry, która należy do najwspanialszych zabytków hiszpańskich, będąc pod wieloma względami unikatową. Do jej wyjątkowego charakteru przyczynia się jej obronny charakter, wpływający z faktu, że została wybudowana w okresie ciągłego zagrożenia ze strony muzułmanów.

Po poobiednim odpoczynku odbył się kolejny stały punkt każdej konferencji, określanej jako „zgrupowanie konferencyjne”. Poświęcone było przedstawieniu personalnych zmian we władzach poszczególnych regionów oraz w Radzie Kierowniczej a także podsumowaniu konferencji. Złożono również podziękowania wszystkim osobom zaangażowanym w jej organizację.

Wieczór wypełniło nabożeństwo pożegnalne (*closing service*), które również ma już od lat ustaloną formę. Stałymi jego punktami są zapalenie świec, błogosławieństwo zebranych oraz tzw. rozesłanie. Na zakończenie Prezydent regionu hiszpańskiego zapowiedziała niespodziankę: wieczór hiszpański, podczas którego profesjonalny zespół folklorystyczny zaprezentował tańce i śpiewy kastylijskie.

W zgodnej opinii wszystkich uczestników kongres zarówno od strony organizacyjnej, jak i treściowej była wyjątkowo udana. Podkreślano bardzo udany wybór tekstów teologicznych, odwołujących się zwłaszcza do dziedzictwa św. Teresy oraz św. Jana od Krzyża. Do sukcesu przyczyniło się również miejsce, w którym odbywały się spotkania.

PIOTR KOPIEC

„OPÓR WOBEC DYKTATUR I ODWAGA CYWILNA WYPŁYWAJĄCA Z ODPOWIEDZIALNOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ DZISIAJ”

Międzynarodowa konferencja
współorganizowana przez Instytut Ekumeniczny KUL
Krzyżowa, 4-8 lipca 2012 roku

Na spotkaniu Zgromadzenia Generalnego Międzynarodowej Wspólnoty Ekumenicznej (International Ecumenical Fellowship, IEF), które odbyło się w maju 2011 r.

Dr PIOTR KOPIEC – adiunkt Katedry Teologii Protestanckiej w Instytucie Ekumenicznym KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: petrko@kul.pl

w Chevetogne w Belgii, zapadła decyzja o organizacji konferencji ekumenicznej, ogniskującej się wokół tematu oporu wobec europejskich systemów totalitarnych w XX wieku. W dyskusji, w której uczestniczyli przedstawiciele regionów niemieckiego, czeskiego, słowackiego i polskiego, wyłonił się trzystopniowy tematyczny program konferencji, wyznaczony przez trzy kluczowe zagadnienia: postawa Kościołów chrześcijańskich wobec nazizmu, wobec komunizmu oraz wobec współczesnych tendencji związanych ze społeczeństwem konsumpcyjnym. Zdecydowano również, że konferencja odbędzie się w Krzyżowej na Dolnym Śląsku, miejscu symbolizującym najnowszą historię Europy Środkowej i procesy społeczne i polityczne w niej zachodzące. Głównym organizatorem konferencji został ks. dr hab. Przemysław Kantałka, prof. KUL, Dyrektor Instytutu Ekumenicznego KUL oraz Prezydent polskiego regionu Międzynarodowej Wspólnoty Ekumenicznej, we współpracy z dr. Piotrem Kopcem, adiunktem w Instytucie Ekumenicznym KUL, oraz z grupą studentów Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach. Konsultantami ze strony niemieckiej byli dr Hans-Georg Link, Prezydent regionu niemieckiego IEF i wykładowca teologii ekumenicznej Uniwersytetu w Kolonii, oraz Jürgen Dudeck, duchowny Kościoła ewangelicko-reformowanego z Drezna. Reprezentantem strony czeskiej i słowackiej był Filip Outrata, Wiceprezydent Międzynarodowej Wspólnoty Ekumenicznej i wykładowca w Instytucie Teologii Protestanckiej Uniwersytetu Karola w Pradze.

W historii Niemiec Krzyżowa (niem. Kreisau) odgrywa szczególnie symboliczną rolę. Była miejscem działania tzw. Kręgu z Krzyżowej (niem. Kreisauer Kreis), jednej z organizacji tworzących nieliczny niemiecki ruch oporu wobec narodowosocjalistycznej ideologii i państwa. Krąg został założony w 1940 r. przez Helmutha von Moltke i Petera von Wartenburga. Tworzyła go grupa ludzi o różnych poglądach, reprezentujących różne wyznania i różne klasy społeczne, zjednoczonych wokół sprzeciwu wobec narodowosocjalistycznego państwa. Organizacja nie miała sztywnych struktur, opierała się na luźnych i nieformalnych kontaktach, a nazwę swą wzięła od dwóch spotkań, które odbyły się w 1942 i 1943 r. w Krzyżowej, w której znajdował się majątek Helmutha von Moltke. Działalność grupy zmierzała do reorganizacji społeczeństwa i oparcia go na takim aksjologicznym fundamencie, który zmieni nadrzędność społeczeństwa wobec jednostki. Poszukiwano dróg funkcjonowania Niemiec po upadku Hitlera i omawiano wdrażanie koniecznych reform prawnych, kulturowych i społecznych. Wobec ogromu zbrodni popełnionych przez państwo narodowosocjalistyczne („Biada nam i naszemu narodowi, jeśli uznaliśmy za uprawnione zabijać ludzi”) przyszłość Niemiec widziano w uczestnictwie w strukturach europejskich. Stąd też Krąg z Krzyżowej można uznać za prekursora projektu Unii Europejskiej. Grupa została zniszczona podczas rozprawy z niemiecką opozycją po zamachu na Hitlera, zorganizowanym w 1944 r. przez Clausa von Stauffenberga. Członkowie Kręgu zostali aresztowani, a ośmioro z nich, m.in. von Moltke, skazano na śmierć.

Miejszem historycznie symbolicznym Krzyżowa stała się ponownie 12 listopada 1989 r., kiedy odbyła się tu Msza Święta, w której uczestniczyli kanclerz Niemiec Helmut Kohl oraz premier Polski Tadeusz Mazowiecki. Nazwana „Mszą Pojednania”, była istotnym momentem w procesie regulowania wzajemnych stosunków między narodami polskim i niemieckim.

Współcześnie Krzyżowa to mała miejscowość urokliwie położona u stóp Gór Sowich nieopodal Świdnicy. Majątek Helmutha von Moltke zajmuje większą część wioski. W gruntownie odnowionej posiadłości, tworzonej przez zespół pałacowy oraz budynki gospodarcze, znajduje się dziś Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży prowadzony przez Fundację „Krzyżowa”. Jest to kompleks składający się z hotelu i schroniska młodzieżowego, zdolny przyjąć kilka grup jednocześnie. Jest tu kilka sal konferencyjnych, w tym jedna przystosowana do projekcji multimedialnych, sala koncertowa i restauracje. Całość stanowi miejsce idealnie wręcz dostosowane do przeprowadzenia konferencji i wyjątkowo sprzyja spotkaniom i tworzeniu mniej formalnej atmosfery, ułatwiającej nawiązywanie relacji.

W preliminarzu do konferencji określono następujące jej cele szczegółowe: przybliżenie działalności Kręgu z Krzyżowej i jego celów, a zwłaszcza relacji między Państwem i Kościołem i ich idee odnoszące się europejskiego porządku społecznego, wymiana doświadczeń międzypokoleniowych i międzywyznaniowych, a także zachęta do wykraczającego poza wyznania i pokolenia zaangażowania w walkę o sprawiedliwość, pokój i ochronę stworzenia.

Konferencja odbyła się w dniach od 4-7 lipca 2012 r. Wzięło w niej udział ponad 50 osób z Niemiec oraz po kilkanaście osób z Polski, Czech i Słowacji. Harmonogram przewidywał wykłady, panele dyskusyjne oraz posiedzenia grup roboczych na określone tematy, poranne i wieczorne modlitwy, a także część rozrywkową: wycieczka do Świdnicy, koncert muzyki chrześcijańskiej oraz projekcja filmu. Wykłady oraz oficjalna komunikacja były prowadzone w języku angielskim, nabożeństwa oraz dyskusje panelowe odbywały się w językach uczestników konferencji.

Oficjalne rozpoczęcie konferencji nastąpiło w środę 4 lipca wieczorem podczas nieszpórów, prowadzonych przez ks. prof. Przemysława Kantykę oraz Hansa-Georga Linka. Nabożeństwo odbyło się w małym gotyckim kościółku pod wezwaniem św. Michała Archanioła. Po nabożeństwie główny organizator, ks. dr hab. Przemysław Kantyka, prof. KUL, uroczystie przywitał uczestników oraz przedstawił harmonogram konferencji i szereg praktycznych informacji; również w kolejnych dniach dokonywał każdorazowo prezentacji i wprowadzenia w każdy punkt programu oraz przedstawiał prelegentów. Wieczór był okazją do zapoznania się i do pierwszych rozmów, w których poruszano zwłaszcza zagadnienia ekumeniczne i dotyczące relacji polsko-niemieckich.

Ogólnym tematem pierwszego dnia był „Okres Trzeciej Rzeszy”. Pierwszym punktem programu był wykład Dominika K r e t s c h m a r a z Europejskiego Centrum Formacji „Krzyżowa-Kreisau”, który przybliżył uczestnikom konferencji działalność „Kręgu z Krzyżowej”, a następnie poprowadził zwiedzanie całego kompleksu

wchodzącego w skład Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży. Po krótkiej przerwie na kawę wykład zatytułowany „Dietrich Bonhoeffer i jego wizje Kościoła” wygłosił dr Piotr K o p i e c. Przedmiotem wystąpienia była osoba i teologia Dietricha Bonhoeffera, jednego z najważniejszych teologów protestanckich XX wieku. Po obiedzie i odpoczynku temat wykładu był przedmiotem dyskusji w trzech grupach, które zostały podzielone według kryterium językowego. Kolejnym punktem dnia były spotkania poszczególnych regionów: niemieckiego, polskiego, czeskiego i słowackiego, które poprzedzone zostały kolacją i wieczorną modlitwą w kościółku. Piękny wieczór zachęcił uczestników konferencji do przedłużenia dyskusji w malowniczym otoczeniu tworzonym przez cały kompleks pałacowy.

Drugi dzień konferencji dotyczył perspektywy „Od końca wojny do transformacji”. Po śniadaniu i porannych modlitwach uczestnicy konferencji mieli okazję wysłuchać wykładu dra Rudolfa W e t h a z Neunkirchen, wykładowcy teologii luteranckiej oraz przewodniczącego Komisji Teologicznej IEF. Jego wystąpienie było teologiczno-historycznym rozważaniem nad zdaniem „Boga należy słuchać bardziej niż ludzi”. Po przerwie na kawę, polską perspektywę procesów historycznych w totalitaryzmie zaprezentował prof. dr hab. Hubert Ł a s z k i e w i c z, Dziekan Wydziału Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, w wykładzie „Bł. Ks. Henryk Hlebowicz (1904-1941): ludzkie poszukiwanie chrześcijańskiego zaangażowania i odpowiedzialności”. Trzecim punktem dnia było wystąpienie ks. Walthera B i n d e m a n n a, proboszcza parafii ewangelickiej z Lüder-shagen, uczestnika wschodnioniemieckiej opozycji antykomunistycznej i byłego więźnia politycznego. W wykładzie zatytułowanym „Być dla innych. Chrześcijaństwo i Kościół jako czynniki przemian. Doświadczenia wschodnioniemieckie przed i po 1989 roku” autor przedstawił wzajemne uwarunkowania łączące Kościół i społeczeństwo wschodnioniemieckie zarówno w komunizmie, jak i w konsumpcjonizmie. Po obiedzie i poobiednim odpoczynku uczestnicy konferencji, podobnie jak dnia poprzedniego, mieli okazję podzielić się refleksją podczas pracy w grupach. Wieczorem zaś tematyka konferencji została zilustrowana seansem filmowym. W sali konferencyjnej wyświetlono film „Sophie Scholl – ostatnie dni”, będące ekranizacją historii grupy „Biała Róża”, antynazistowskiej organizacji studenckiej działającej w Monachium w latach 1942-1943. Film wywarł na widzach ogromne wrażenie, o czym świadczył fakt, że kilka minut po jego zakończeniu większość oglądających w milczeniu pozostawała na swoich miejscach.

Sobotnią tematykę wyznaczał „Okres po transformacji”. Pierwszym punktem dnia był wykład „Opór i poddanie przed i po transformacji europejskiej. Perspektywa wschodnioeuropejska”, wygłoszony przez dr Ivanę M a c h á ě k o v á, wykładowczynię i kierowniczkę Instytutu Studiów Ekumenicznych z Pragi. Po przedstawieniu przez prelegentkę sytuacji, zwłaszcza w kontekście czeskim, odbyła się dyskusja panelowa, w której wzięli udział prelegenci ze wszystkich dni. Szczególne kontrowersje i ożywioną dyskusję wywołał temat ateizmu i sekularyzacji w społeczeństwach

wschodnioeuropejskich. Dyskusja doprowadziła do wielu bardzo interesujących wniosków i przedstawienia świadectwa chrześcijańskiego w trudnym kontekście zsekularyzowanego społeczeństwa.

Poobiednim punktem konferencji była wycieczka do Świdnicy. Jej ekumeniczny charakter potwierdzał fakt, że w programie było zwiedzanie dwóch kościołów: katolickiej katedry świdnickiej oraz ewangelickiej Świątyni Pokoju. W katedrze grupa miała okazję wysłuchać szczegółowego opisu zarówno historii, jak i architektury kościoła, zaprezentowanego przez wykwalifikowanego przewodnika. Ewangelicka Świątynia Pokoju natomiast to drewniany Kościół o oryginalnej architekturze, zbudowany w 1656 r. na planie krzyża greckiego. Należy do najcenniejszych zabytków Dolnego Śląska, o czym świadczy również jego umieszczenie na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wycieczka zakończyła się spacerem po malowniczych uliczkach otaczających piękny świdnicki rynek oraz wspólną konsumpcją lodów.

Na wieczór organizatorzy przygotowali niespodziankę – był nią koncert zespołu *Kerygmat*, tworzony przez studentów Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach w składzie: Mateusz Durdek, Grzegorz Nowak, Paweł Rej, Stanisław Sadowski, Adrian Stępień, Zbigniew Wójcik. Grupa grająca muzykę chrześcijańską wzbudziła entuzjazm wśród słuchaczy, którzy szybko zamienili salę koncertową w salę taneczną.

Niedzielnny poranek przewidywał ostatni punkt programu: Eucharystię, w której wzięli udział przedstawiciele wszystkich wyznań reprezentowanych na konferencji: katolickiego, luterańskiego, reformowanego oraz husyckiego. Przed Mszą Świętą odbyły się poranne rozważania, przygotowane przez region polski IEF. Liturgii eucharystycznej przewodniczył ks. Przemysław Kantyka, kazanie zaś wygłosił ks. Hans-Georg Link. W zgodnej opinii uczestników liturgia była wielkim świadectwem ekumenicznego zaangażowania i ekumenicznym „sukcesem”. Bezpośrednio po Mszy Świętej główny organizator, ks. prof. K a n t y k a, dokonał krótkiego podsumowania konferencji i podziękował uczestnikom za udział, sam zaś otrzymał od słuchaczy prezent: tłumaczenie Pisma Świętego na język łemkowski. Obiad był okazją do pożegnań i planowania kolejnych spotkań.

Konferencja dostarczyła uczestnikom wielu wrażeń oraz sprzyjała refleksji. Słuchając opinii wygłaszanych jeszcze w trakcie, a później zawartych w relacjach zamieszczanych w prasie w Niemczech i w Czechach oraz na stronach internetowych (między innymi strony IEF), można było stwierdzić, z jak dużym uznaniem spotkała się organizacja sympozjum, tematyka, wygłoszone referaty, a także atmosfera, zachęcająca do ekumenicznego spotkania różnych wyznań i różnych narodów.

PREZENTACJA WYKŁADÓW

Dr PIOTR KOPIEC: „Dietrich Bonhoeffer i jego wizje Kościoła”

Bonhoeffer mógł stać się pewnego rodzaju patronem tematyki poruszanej na konferencji. Teolog i duchowny ewangelicki, brał aktywny udział opozycji przeciwko narodowemu socjalizmowi, za co został uwięziony, a po przeszło dwuletnim pobyście

w więzieniu stracony na kilka dni przed kapitulacją Niemiec. Jego aktywna działalność duszpasterska była podparta oryginalną teologią, która koncentrowała się na Kościele oraz na przyszłości chrześcijaństwa w coraz bardziej zsekularyzowanym i zrjonalizowanym świecie.

Prelegent zaprezentował trzy wizje Kościoła, które zaznaczają się w teologii Bonhoeffera, w zależności od okresu życia. Pierwszą z nich była wizja Kościoła empirycznego, wykorzystująca metodę i język socjologii do tego, by zbudować socjologiczno-teologiczną analizę Kościoła, pojętego jako wspólnota świętych (*sanctorum communio*). Kolejny obraz eklezjologiczny teologii Bonhoeffera można określić jako „Kościół naśladowania”, Kościół będący wspólnotą wyznawców radykalnie podążających za Chrystusem. Opierał się na radykalnym programie życiowym, polegającym na całkowitym skierowaniu swojej egzystencji na osobę Chrystusa. Trzeci obraz został określony zwrotem „Kościół dla świata”. Odnosił się do sytuacji Kościoła w świecie, który – jak przewidywał Bonhoeffer – stanie się światem całkowicie niereligijnym. W takiej rzeczywistości Kościół musi wypracować znamiona wiarygodności, które pozwolą mu być wciąż świadkiem Chrystusa. Według berlińskiego teologa Kościół będzie Kościołem, będzie wiarygodny, kiedy „będzie dla innych”. Głównym jego zadaniem jest wyjaśniać, co to znaczy żyć z Chrystusem i żyć dla innych. Musi głosić, co jest prawdziwe, a co fałszywe. Musi ukazywać takie wartości, jak prawda, dobro, pokora, zaufanie, skromność i cierpliwość. Musi być wzorem wartości, które mają swe źródło w Chrystusie.

Dr RUDOLF WETH: „«Boga należy bardziej słuchać niż ludzi». Studium biblijne”

Wykład stanowił biblijne wprowadzenie w temat konferencji. Profesor Weth przedstawił rozważania na temat sytuacji opisanej w czwartym i piątym rozdziale Dziejów Apostolskich, podsumowanej zdaniem: „Boga należy bardziej słuchać niż ludzi”. Odpowiedź Piotra (klauzula Piotra) na oskarżenie kapłana wykładowca nazwał fundamentalną zasadę ludzkiej egzystencji. Odwaga (*parrhesia*) natomiast jest cechą chrześcijańskiej egzystencji. Szczególnym przymiotem odwagi chrześcijańskiej jest napięcie między posłuszeństwem i wolnością, szukając jednak zrozumienia tego napięcia, a koniecznie trzeba pamiętać, że chrześcijańska wolność wypływa ze słuchania Słowa Bożego. Profesor przypomniał w tym momencie słowa pochodzącej ze Śląska Ewy von Tiele-Winckler: „Bądź dziecinnie zależny od Boga i królewsko niezależny od ludzi”.

Oparta na biblijnej egzegezie analiza pojęć chrześcijańskiej wolności i odwagi stanowi podstawę do nakreślenia zasad wolności religijnej, o której pytanie jest, zdaniem wykładowcy, ciągle aktualne. Nawet rzeczywistość Unii Europejskiej, w której tak wyraźny jest spór dotyczący odwołania do Boga w ustawie zasadniczej, prowokuje do postawienia tego pytania. W dzisiejszym kontekście pytanie o wolność religijną Profesor określa napięciem między pozytywną wolnością religijną, tj. wolnością w publicznym głoszeniu wiary, a laicką prywatyzacją wszystkich religii. Biblijnie zakorzeniona może być jedynie ta pierwsza.

Ekumeniczny wymiar pytania o odwagę chrześcijańską odsyła do postaci Lutra; Reformator wystąpił z odwagą, walcząc o reformę Kościoła. Chciał jego odnowy, jednak Reformacja podzieliła chrześcijaństwo. Podział ten, zdaniem wykładowcy, mimo ruchu ekumenicznego, wciąż się dokonuje, w procesie coraz silniejszej konfesjonalizacji, nie tylko między katolikami i protestantami, ale również między poszczególnymi wyznaniem protestanckimi. Chrześcijaństwo stoi przed dwoma bardzo ważnymi jubileuszami: pięćdziesięcioleciem rozpoczęcia Soboru Watykańskiego II oraz pięćsetleciem Reformacji. Kościoły muszą mieć odwagę, aby rocznice te stały się okazją do „święta pojednania”.

Dr hab. HUBERT ŁASZKIEWICZ, prof. KUL: „Bł. Ks. Henryk Hlebowicz (1904-1941): ludzkie poszukiwanie chrześcijańskiego zaangażowania i odpowiedzialności”

W swój wykład prelegent wprowadził stwierdzeniem, że postać Bł. ks. Henryka Hlebowicza stanowi symbol chrześcijańskiej postawy w kontekście totalitaryzmów.

Referent zaznaczył, że osoba ta jest mu znana nie tylko z opracowań historycznych, ale również z relacji ludzi, którzy bezpośrednio się z nią zetknęli. Po zarysowaniu schematu wystąpienia, tworzonego przez historyczny kontekst i jego wyzwania, przedstawił w szczegółowy sposób życie błogosławionego.

Ks. Henryk Hlebowicz urodził się w Grodnie, jako poddany rosyjskiego cara, od 1912 r. żył w Orenburgu na Uralu, gdzie zesłany został jego ojciec. Tam też zastała go rewolucja październikowa. Doświadczenie życia w przedrewolucyjnej Rosji uwarściwiło go bardzo na kwestie związane ze społeczną sprawiedliwością. W 1921 r. jego rodzina wróciła do Grodna, które znalazło się w granicach odrodzonego państwa polskiego. Hlebowicz wstąpił do seminarium w Wilnie, które ukończył już w 1924 r. Z powodu młodego wieku nie mógł przyjąć święceń kapłańskich, zaczął więc studiować teologię, a później filozofię w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Studia ostatecznie ukończył złożeniem rozprawy doktorskiej w 1929 r., w międzyczasie przyjął święcenia kapłańskie. W 1930 r. podjął pracę na Uniwersytecie w Wilnie. Gdy jednak stanął w obronie swych studentów oskarżonych o sympatie komunistyczne, był w nim coraz bardziej marginalizowany. Po wybuchu II Wojny Światowej pracował jako kapłan w Wilnie, wspierając polski ruch oporu na Wileńszczyźnie, która podpadała kolejno pod okupację sowiecką i niemiecką. W listopadzie 1941 r. został rozstrzelany przez Niemców.

W konkluzji prelegent określił ks. Hlebowicza jako człowieka, który kierował się w swym postępowaniu sumieniem, nie opinią. Przybliżone przedtem charakterystyczne wątki życia bohatera wykładu konsekwentnie prowadziły do takiego wniosku. Ks. Hlebowicz wciąż potwierdzał kierowanie się ewangeliczną sprawiedliwością, łamiąc stereotypy podziałów ideologicznych, np. między katolicyzmem a zaangażowaniem w kwestie sprawiedliwości społecznej. W pełni zasłużenie można byłoby go określić jako prekursora społecznej nauki Kościoła prezentowanej przez Jana Pawła II.

Podczas katastrofy wojennej konsekwentnie prezentował niezłomną postawę, wskazując w obliczu panującej powszechnie przemocy zasadę miłości bliźniego. W swej otwartości pozostawał patriotą, co było bezpośrednią przyczyną jego śmierci. Jego osoba może być traktowana jako symbol tragicznej historii Europy Środkowej XX wieku oraz prawdziwej chrześcijańskiej postawy poszukującej prawdy i niezłomie kierującej się ewangelicznymi wartościami.

Walther BINDEMANN: „Być dla innych. Chrześcijanie i Kościoły jako czynniki przemian. Doświadczenia wschodnioniemieckie przed i po 1989 roku”

W historycznej analizie procesu przemian we Wschodnich Niemczech prelegent oparł się na własnych doświadczeniach. Postawił tezę, że ruch obywatelski, który doprowadził do upadku systemu komunistycznego w byłej NRD, wyrósł z działalności Kościoła ewangelickiego. Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych Kościół, w wyniku silnych procesów sekularyzacyjnych, zmuszony był odejść od ujęcia siebie jako Kościoła ludowy i oprzeć się na koncepcji „misji przez obecność”. Jednym z jej elementów była silna obecność świeckich w funkcjonowaniu struktury eklezjalnej, a w konsekwencji tworzenie się grup laikatu, które pod koniec lat osiemdziesiątych stały się czynnikiem sprawczym przemian. Autor wystąpienia przypomniał przy tym fundamentalną rolę Kościoła ewangelickiego w zmianach politycznych pod koniec lat osiemdziesiątych.

Przemiany w społeczeństwie wschodnioniemieckim dokonały się, zdaniem prelegenta, pod wpływem czterech czynników. Z perspektywy chrześcijańskiej istotny jest czynnik, który autor wystąpienia nazwał „duchowością zmiany”. Duchowość ta tworzona była przez cztery elementy: świadoma rezygnacja z przemocy, kultura komunikacji, dążąca do wspólnego rozwiązywania problemów, luterska zasada kapłaństwa powszechnego wdrożona w aktualnym kontekście społeczno-kulturowym i szczególna forma nabożeństw, odprawianych zwłaszcza podczas demonstracji przeciwko komunistycznemu państwu. Ten czwarty element był, zdaniem prelegenta, przekroczeniem granicy między światem ziemskim i duchowym.

Doświadczenie Kościoła wschodnioniemieckiego pozwala na postawienie tezy: Kościoły chrześcijańskie stoją przy ludziach, kiedy odpowiadają na społeczne i polityczne pytania, które jednakowo dotyczą chrześcijan i niechrześcijan, oraz kiedy stwarzają atmosferę pomagającą niechrześcijanom do uczestnictwa we wspólnym z chrześcijanami działaniu.

W dzisiejszym demokratycznym społeczeństwie Kościół jest powołany do współdziałania z instytucjami społecznymi. Zasadą działania ma być „krytyczna asysta”, wskazywanie błędów, które przeszkadzają w prawidłowym ich funkcjonowaniu. Odpowiedź na pytanie, kiedy chrześcijanie są wezwani do stawiania oporu, nie może być polityczna, ale raczej teologiczna: wtedy gdy społeczeństwo tworzy sobie bożki, którym oddaje cześć. Takimi bożkami mogą być: konsumpcja, rynek, wzrost gospodarczy. Również te bożki żądają swych ofiar, którymi są najsłabsi członkowie spo-

łeczeństwa. Zdaniem prelegenta Kościoł i chrześcijaństwo muszą wystąpić przeciwko nim nie tylko w religijnym, ale i w politycznym wymiarze. Kościoły również w demokracji powinni być przyczyną sprawczą przemian.

Dr IVANA MACHÁČKOVÁ: „Opór i poddanie przed i po transformacji europejskiej. Perspektywa wschodnioeuropejska”

Wykład był interesującą analizą chrześcijaństwa w warunkach społeczeństwa komunistycznego, które przekształciło się w konsumpcyjne. Dużą część wystąpienia stanowiło przedstawienie historii chrześcijaństwa w Czechach, z akcentem postawionym na działalność Husa i późniejszy sukces Reformacji, utratę niepodległości po bitwie pod Białą Górą, panowanie Habsburgów oraz dwudziestowieczne systemy polityczne, zwłaszcza komunizm.

Analiza historyczna stanowiła wprowadzenie do zasadniczej części wystąpienia, którym było nakreślenie sytuacji Kościołów chrześcijańskich dzisiaj. Prelegentka podkreśliła, że po okresie chwilowego religijnego ożywienia po upadku komunizmu, liczba chrześcijan w Czechach systematycznie spada, a większość obywateli tego kraju jest religijnie obojętna. W Kościele katolickim parafie nie stanowią rzeczywistych wspólnot i raczej nie są ośrodkami życia religijnego. Chrześcijańska wspólnotowość realizuje się w większym stopniu w małych grupach ekumenicznych i charyzmatycznych, takich jak Focolare. W przeciwieństwie do tej diagnozy sytuacja ekumeniczna w Czechach, jak zaznacza autorka wystąpienia, jest dobra: aktywnie działa Czeska Ekumeniczna Rada Kościołów, Kościoły współpracują w duszpasterstwie w szpitalach, armii, więzieniach i mediach, a także wdrażają różnorodne inicjatywy ekumeniczne. Ważnym elementem na mapie czeskiego ekumenizmu jest międzywyznaniowy Instytut Studiów Ekumenicznych.

Trudne są stosunki między państwem i Kościołem, które pogorszyły się zwłaszcza po kampanii związanej z roszczeniami Kościoła dotyczącymi zwrotu majątku zagrabionego przez komunistów. Reakcje społeczeństwa były dla Kościoła bardzo nieprzychylnie, zwłaszcza w środkach masowego przekazu, gdzie roszczenia określano jako „największą kradzież w historii czeskiej”. Z drugiej strony, jak zaakcentowała prelegentka, brak jest zdecydowanej reakcji Kościołów na coraz bardziej rozpowszechnioną korupcję w polityce oraz na pogłębiający się kryzys ekonomiczny, dotykający zwłaszcza najsłabsze warstwy społeczeństwa.

Diagnoza sytuacji współczesnych Kościołów chrześcijańskich w Czechach ukazała szczególne wyzwania, przed którymi stoi chrześcijaństwo. Autorka wystąpienia wskazała na konieczność odważnego prezentowania wartości chrześcijańskich w społeczeństwie przy wykorzystaniu wszystkich możliwych technik komunikacji. Kościoły muszą wspólnie opierać się konsumpcjonizmowi, budować struktury odpowiedzialności za bliźniego i środowisko naturalne.